

WERKEN AAN IDENTITEITSVORMING

DE VERBINDENDE KRACHT VAN SCHOOLERFGOED

Schoolarchieven, collecties didactische voorwerpen en handboeken, historische schoolgebouwen, tradities zoals Chrysostomos ... De meeste scholen bewaren een schat aan onroerend, roerend en immaterieel erfgoed. Erfgoed met een groot maatschappelijk en pedagogisch potentieel. Tegelijk stelt het onderwijsinstellingen ook voor uitdagingen.

Leen Alaerts, Ria Christens en Joris Colla

Erfgoedzorg behoort immers niet tot hun kerntaken en ze beschikken vaak over onvoldoende mensen en middelen om een structurele erfgoedwerking uit te bouwen. Scholen en professionele erfgoedorganisaties vinden bovendien niet altijd de weg naar elkaar. Een gebrek aan inzetbare methodieken en tools en aan inspirerende voorbeelden bemoeilijkt dan weer de educatieve inzet van schoolerfgoed.

Er is daarnaast ook een uitgesproken nood in het onderwijs. Onderzoek van de KU Leuven toonde aan dat de meerderheid van de Vlaamse scholen er momenteel onvoldoende in slaagt een inclusief, intercultureel schoolklimaat te realiseren. Dat heeft veelal te maken met de heersende visie op wat wenselijk is. De meeste scholen zijn op dit moment hetzij kleurenblind voor culturele verschillen, hetzij gericht op het aanbrengen van de dominante taal of cultuur en dus op assimilatie.

Met het cultureel-erfgoedproject *Slimerfgoed.be* speelden Cultureel Erfgoed Annuntiaten Heverlee (CEAH) en KADOC-KU Leuven in 2019-2021 in op die uitdagingen.¹ Ze werkten daarbij samen met meer dan twintig onderwijs- en erfgoedpartners. Slimerfgoed.be kreeg gestalte in vier proeftuinen, een online kennisplatform en de vormingsreeks *Slim aan de slag met schoolerfgoed* (mei 2021-januari 2022). Essentieel bij de realisatie van de proeftuinen was het partnerschap tussen erfgoedorganisaties en scholen.

Twee van die proeftuinen waren gericht op de zorg voor schoolerfgoed. 'Buitengewoon waardevol' focuste op het participatief waarderen van het erfgoed van een school voor buitengewoon onderwijs. 'Iedereen archivaris' onderzocht hoe een school via een vrijwilligerswerking werk kan maken van een duurzame erfgoedzorg. In de twee andere proeftuinen gebruikten leerkrachten, in samenwerking met studenten leraren-

»

Proeftuin Slim Erfgoed bij Regina Assumpta in Anderlecht.

Project 'Interculturele dialoog' over onderwijs-erfgoed, dat mee de interculturele dialoog kan faciliteren.

Interculturaliteit: realiteit en werf in het leerplichtonderwijs. Proeftuin Slim Erfgoed bij NT2, OKAN Heilig Hartinstituut Heverlee 2019. © Michiel Suls

opleiding, schoolerfgoed om een interculturele leeromgeving tot stand te brengen en te werken over de identiteit van de school. In deze bijdrage gaan we dieper in op de proeftuin over schoolerfgoed en identiteit.

TROEVEN EN NODEN

Interculturaliteit en identiteit zijn actueel in de samenleving en in het leerplichtonderwijs. Zowel internationaal als in de Vlaamse context dringen beleidsmakers aan om in het onderwijs sterker in te zetten op interculturele competenties. Bij Unesco en de Europese Unie staan die al een decennium centraal en met de invoering van de nieuwe eindtermen in het Vlaams secundair onderwijs (september 2019) zijn cultureel bewustzijn en interculturaliteit ook voor dit onderwijsniveau effectieve eindtermen en niet langer inspanningsverplichtingen.

Erfgoededucatie biedt veel troeven om in te zetten op identiteit en interculturaliteit. Erfgoed omvat de sporen uit het verleden die mensen de moeite waard vinden om te bewaren. Het is verbonden met de afkomst, taal, godsdienst, cultuur, media of het collectief geheugen van een groep mensen. Zo laat het toe de kennis over andere talen en culturen te versterken, evenals het begrip over de structuur, grammatica en uitingen van de eigen en andere culturen. Nog een troef is dat erfgoed naast de historische component ook gericht is op heden én toekomst. Op die manier stimuleert het een herdefiniëring van de eigen identiteit en de verschillen met anderen.

DE SCHOOL IS VAN IEDEREEN

Omdat de school van iedereen is, biedt schoolerfgoed veel kansen om op een verbindende manier aan identiteitsvorming te werken. De school is de ideale leeromgeving om competenties ter zake te ontwikkelen en kan gezien worden als de sociale omgeving waar op een constructieve manier en in wederzijds begrip over identiteit wordt nagedacht en waar gemeenschapsvorming wordt geoefend en beoefend.

In de Slimerfgoed-proeftuin 'School vol verhalen, school zonder geheugen: leerlingen maken (de identiteit van) de school' namen vier Brusselse

Nog een troef is dat erfgoed naast de historische component ook gericht is op heden én toekomst.

scholen de proef op de som. Ze kregen toegang tot de erfgoedcollecties bewaard bij CEAH, KADOC en AMVB en in de Erfgoedbank Brussel. De leerlingen ontdekten het erfgoed van hun eigen school. Daarbij waren minder prestigieus en ondergewaardeerd erfgoed en 'petites histoires' minstens zo interessant als de topstukken en de 'officiële schoolgeschiedenis'. De proeftuintrajecten kozen bewust niet voor een benadering waarin bepaalde geïdealiseerde of toonaangevende visies op verleden, heden en toekomst werden opgelegd.

Intersectioneel of kruispuntdenken werd gehanteerd als denkkader om vooroordelen en stereotypering van bepaalde groepen tegen te gaan. Ieder mens is een kruispunt van aspecten van identiteit, zoals etniciteit, klasse, levensfase, handicap, sekse, gezondheid, religie, levensbeschouwing, gaardheid, professionele socialisatie, taal en nationaliteit. Verschillende op elkaar inwerkende en aan verandering onderhevige aspecten bepalen samen je identiteit en maatschappelijke status.

Project 'Interculturele dialoog' over onderwijsverfgoed, dat mee de interculturele dialoog kan faciliteren.

De identiteit van je school getekend. Proeftuin Slim Erfgoed bij Mater Dei Sint-Pieters-Woluwe 2021. © Elliot Vermaas

De leerkrachten waardeerden zowel de rijkdom als het verbindend potentieel van het erfgoed dat ze aangereikt kregen: "Er was heel veel beeldmateriaal dat ze [leerlingen, nvdr.] konden aanraken, dat ze mochten gebruiken en dat was, denk ik, heel sterk, zeker voor leerlingen die minder taalvaardig zijn". Een andere leerkracht benadrukte dat *de manier waarop* je ermee aan de slag gaat heel belangrijk is: "Ik denk dat erfgoed zowel verenigend als verdelend kan werken. Het kan verenigend werken als verschillende mensen willen leren van andere culturen. Maar er zijn ook altijd mensen die hun eigen erfgoed en cultuur belangrijker vinden dan de rest, waardoor ze eigenlijk afstand nemen van de anderen. In deze trajecten was het erfgoed verbindend".

Project 'Museum Ras in de klas': projectonderwijs biedt ruimte en tijd om te werken met schoolerfgoed. © Nienke De Backer

'AGENCY'

Een cruciaal kenmerk van deze proeftuinen was het bedenken en formuleren van vragen. Dat gebeurde op twee niveaus. In een eerste fase dachten leerkrachten en erfgoedmedewerkers samen na over mogelijk interessante onderzoeksvragen. Vervolgens was het essentieel dat leerlingen zelf vragen formuleerden over het thema. Een vraag doet immers meer appel op leerlingen dan een thema. Om leerlingen te stimuleren om zelf tot vragen te komen, werden ze geconfronteerd met een prangend probleem, een meeslepende getuigenis, pakkende beelden of gegevens die haaks staan op hun vooronderstellingen. De vondst van een schrift van een leerling uit 1970 wekte bijvoorbeeld de nieuwsgierigheid bij de kinderen van de basisschool Regina Assumpta in Anderlecht. Ze brainstormden en formuleerden vragen. Zo werden ze gestimuleerd om hun voorkennis te activeren, associaties te maken en vooronderstellingen expliciet te maken. Zouden ze deze oud-leerling nog kunnen terugvinden? Het project kreeg iets van een queeste.

Verder maakten de leerlingen in elk traject iets: een kunstwerk, filmpje, tentoonstelling, tijdschap, tijdslijn, tekst... Dat vergrootte hun eigenaarschap of 'agency' en versterkte het leerproces. Volgens de Amerikaanse wiskundige en pedagoog Seymour Papert is 'maken' de beste en meest diepgaande manier van leren, omdat leerlingen in hun maakproces vaak tot nieuwe kennis komen. Het geleerde wordt tastbaar en spreekt meer tot de verbeelding.

RELEVANTER DAN OOI

Als het over identiteit gaat, ligt er op school veel werk op de plank. Hierover werken met leerlingen is meer dan ooit relevant. De Slimerfgoed-proeftuin toonde dat het inzetten van schoolerfgoed toelaat om dat op een gelaagde en meerstemmige manier te doen en verbindend te werken. De trajecten waren stuk voor stuk maatwerk en vroegen veel voorbereiding van de leerkrachten. Ze konden wel terugvallen op de aangeboden ontwerpkaders om met hun leerlingen stapsgewijs aan de slag te gaan. De hulp inroepen van 'erfgoedkenners' was daar een onderdeel van. Het hielp ook om vak- en klasoverstijgend te werken. Vele handen maken sterk werk! ■

slimerfgoed.be

Leen Alaerts is als lector geschiedenis en onderzoeker verbonden aan de lerarenopleiding Secundair Onderwijs en de opleiding Sociaal Werk van UCLL. Ria Christens is archivaris en erfgoedbeheerder bij de zusters annuntiaten in Heverlee. Joris Colla is archiefconsulent bij KADOC-KU Leuven.

Bronnen en literatuur

- » G.B. Burman, 'Urban Education', in: T. J. Smits, *Leerkrachten opleiden in een superdiverse samenleving. Kennisontwikkeling voor de onderwijspraktijk*. Leuven-Den Haag: Acco, 2019, pp. 41-90.
  - » L.B. Celeste, 'Can school diversity policies reduce belonging and achievement gaps between minority and majority youth? Multiculturalism, colorblindness and assimilationism assessed', in: *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2019, pp. 1-16.
  - » J. De Groof, V. Donche & P. Van Petegem, *Onderzoekend leren stimuleren: effecten, maatregelen en principes*. Leuven: Acco, 2012.
  - » European Union, *Cultural Awareness and Expression Handbook. European Agenda for Culture, work plans for culture, 2015-2018*. Luxembourg: Open method of Coordination working group of EU Member States experts on the Development of the key Competence 'Cultural awareness and Expression', 2016.
  - » Djapo vzw, *Methode systeemdenken. Een denk- en werkwijze voor het basisonderwijs*. Les Iles, 2014.
  - » Djapo vzw, *Methode systeemdenken. Een denk- en werkwijze voor het basisonderwijs*. Les Iles, 2014.
  - » P. Hoogeveen en J. Winkels, *Het didactische werkvormenboek, variatie en differentiatie in de praktijk*. Assen: Gorcum B.V., 2018.
  - » R. Ritchhart, M. Church, & K. Morrison, *Making Thinking Visible: How to Promote Engagement, Understanding, and Independence for All Learners*. San Francisco: Jossey-Bass, 2011.
  - » UNESCO, *Intercultural Competences, Conceptual and Operational Framework*. Parijs: UNESCO, Intersectoral Platform for a Culture of Peace and Non Violence, Bureau for Strategic Planning, 2013.
  - » J. Van den Bossche, *Leidraad: dieper dan Shakespeare, hoger dan de katedraal. Erfgoededucatie in de schoolbuurt*. Brussel: Agentschap Onroerend Erfgoed, Vlaamse overheid, 2016.
1. Zie ook: R. CHRISTENS en C. DUJARDIN, 'Wissel op de toekomst. De participatieve kansen van schoolerfgoed', in: *faro*, december 2020, pp. 20-23, https://issuu.com/faronet/docs/faro_2020_13_4_issuu